

دایناسورها

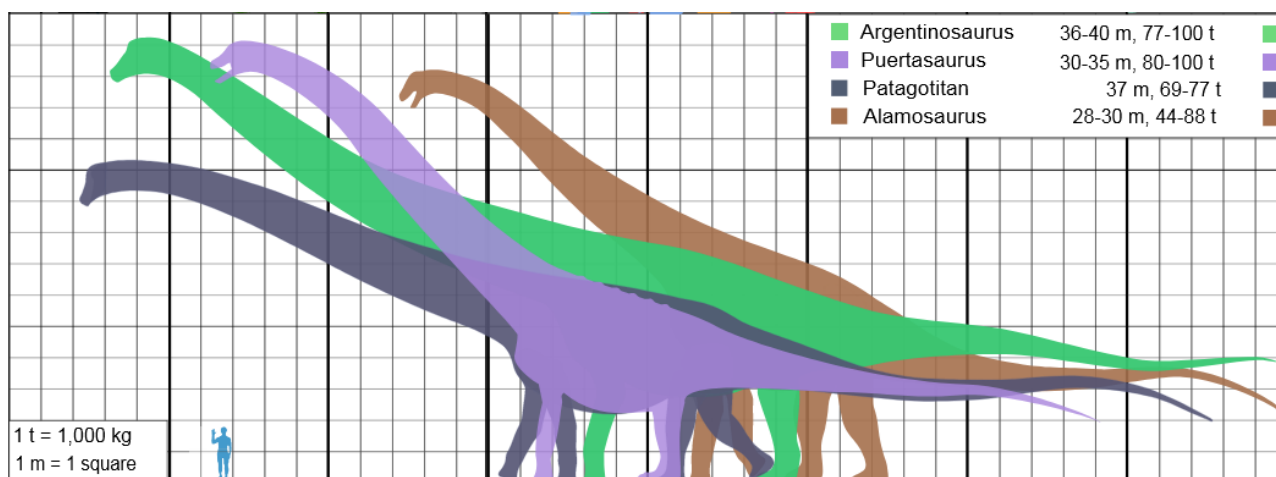
جانوران دنیای قدیم از نظر اندازه و تنومندی متفاوت با جانوران امروزی بودند. حیوانات عظیم الجثه‌ای که میلیون‌ها سال پیش بر این کره‌ی خاکی زمین می‌زیستند چهره‌ی متفاوتی از حیات را نمایش می‌دادند و در کنار گونه‌های گیاهی همانند خود شکل دیگری از عظمت پروردگار را نشان می‌دادند.

دنیای چند صد میلیون سال پیش پر از جانوران ریز و درشت بود. حیوانات خشک‌زی و آبی، علفخوار و گوشتخوار، تنومند و ریز جثه، پرنده و خزنده و ... بین این جانوران دایناسورها هیبت و خاصی داشتند و چنانکه فسیل‌های آنها نشان می‌دهد حاکمان حیات وحش جانوری آن دوران بودند.

دایناسورها جانورانی بودند که میلیون‌ها سال پیش زندگی می‌کردند. نخستین دایناسورها ۲ تا ۳ متر قد داشتند ولی قامت نسل‌های بعدی آنها به ۱۰ یا ۱۵ متر هم رسید. طول برخی از دایناسورها به ۳۰ متر می‌رسید و وزن برخی از آنها به ۸۰ تن هم بالغ می‌شد. البته حیوانات دیگری غیر از دایناسورها با اندازه‌ی بزرگ هم زیست می‌کردند ولی

جثه‌ی دایناسورها در کل بزرگتر از همه بود. تمامی دانش ما درباره‌ی دایناسورها حاصل مطالعه‌ی فسیل آنها، یعنی باقی‌مانده‌ی استخوان‌ها، جای پاها و نیز تخم‌های آنها است. اگرچه از عمر این‌گونه فسیل‌ها میلیون‌ها سال می‌گذرد، اما با دسته‌بندی آنها از زندگی و خصوصیات و رفتار و خوراک آنها اطلاع می‌یابیم. مثلاً با مطالعه‌ی دندان‌های دایناسورها اطلاعات زیادی در مورد عادات غذائی آنها به دست می‌آید.

مقایسه چند دایناسور گیاه‌خوار از لحاظ اندازه

دانشمندان دیرینه‌شناس با جمع‌آوری و کنار هم قراردادن استخوان‌های جانوران دنیای قدیم توانسته‌اند اسکلت تقریباً کامل خیلی از دایناسورها را بازسازی نمایند. انواع دایناسورهای شناسائی شده به طور تخمینی متفاوت است، اما از نظر دایناسورهای غیر پرنده‌ی منقرض شده، حدود ۳۰۰ جنس معتبر و تقریباً ۷۰۰ گونه معتبر کشف و نامگذاری شده است. با این حال طبق سابقه فسیلی ناقص بدست آمده، دانشمندان هنوز فسیل‌هایی از انواع دیگر دایناسورها را که بدون شک وجود داشته‌اند را کشف نکرده‌اند، و این یافته‌ها نشان‌دهنده‌ی تنوع زیستی واقعی دایناسورهای منقرض شده نیست.

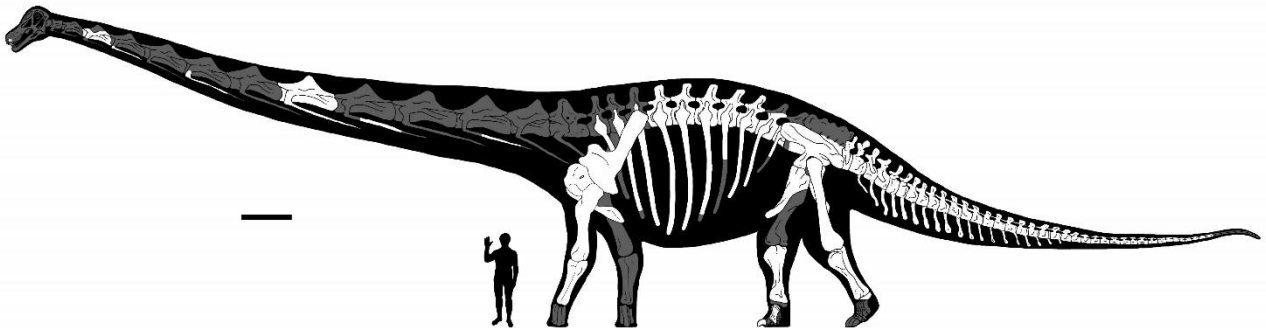
در ۲۲۵ میلیون سال پیش که زمین پوشیده از جنگل‌های انبوه و مرداب‌های وسیع بود، انواع گوناگونی از دایناسورها روی زمین زندگی می‌کردند و برخی نیز در دریاها و اقیانوس‌ها سکونت داشتند. بعضی از دایناسورها گوشت‌خوار و بعضی دیگر گیاه‌خوار بودند. هرچند امروزه دایناسورهای گوشت‌خوار شناخته‌شده‌تر هستند، اما بیشتر دایناسورها گیاه‌خوار بودند.

دایناسورهای گوشت‌خوار، شکارچیان وحشتناکی برای بقیه دایناسورها و جانوران دیگر محسوب می‌شدند. برخی از گوشت‌خواران که روی خشکی زندگی می‌کردند، روی پاهای بلند خود راه می‌رفتند و می‌توانستند شکار خود را با سرعت زیادی تعقیب کنند. سر این دایناسورها معمولاً بزرگ و دندان‌های آنها قوی و خیلی تیز بود و حیوانات دیگر را که در جنگل‌های انبوه یا مرداب‌های مرطوب و کم عمق به سر می‌بردند، تعقیب و شکار می‌کردند. این دایناسورها بر روی دو پای عقبی خود حرکت می‌کردند و با دستان کوچک‌شان غذا را نگه می‌داشتند.

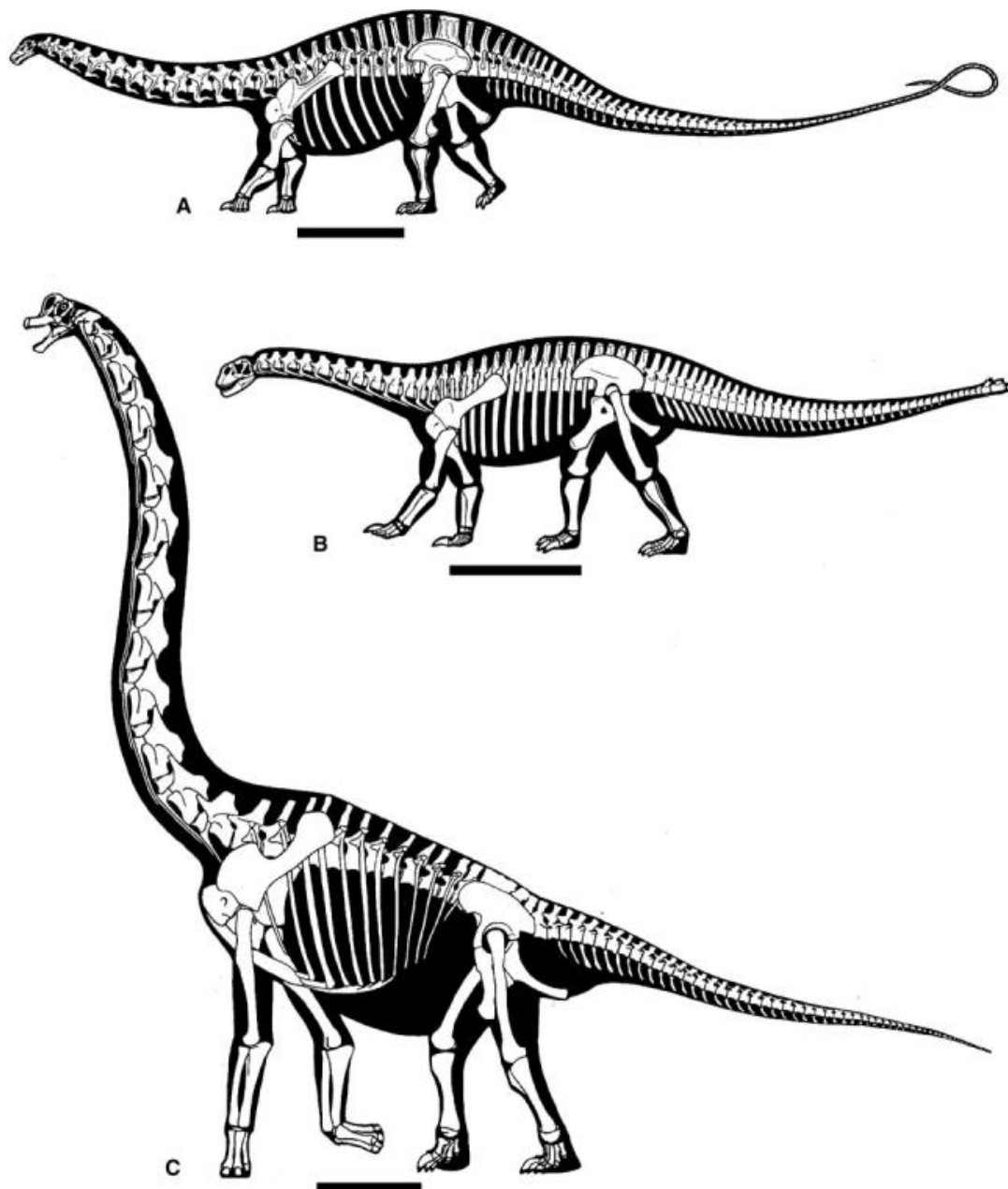
تیرانوزاروس رکس (تی.رکس) از وحشتناک‌ترین دایناسورهای گوشت‌خوار

دایناسورهای گیاه‌خوار گردن‌های دراز و دم‌های بلندی داشتند، اما سر و دندان‌های‌شان کوچک بود. طول این گیاه‌خواران به طول ۲۷ متر می‌رسید. آنها روی چهارپا راه می‌رفتند و از برگ درختان تنومند تغذیه می‌کردند. غالب گیاهان مورد استفاده‌ی آنها سرخس‌های غول‌پیکری بودند که در کنار رودخانه‌ها می‌روئید. چون وزن این دایناسورهای گیاه‌خوار بسیار زیاد بود، خیلی آهسته حرکت می‌کردند. آنها برای حفظ جان خود بیشتر وقت خود را در آب می‌گذراندند زیرا اکثر دایناسورهای گوشت‌خوار نمی‌توانستند در آب شنا کنند.

دریدنوتوس با طول ۲۵ متر و وزن ۵۰ تن.

تمام دایناسورها در یک دوره‌ی معین در زمین زندگی نکردند و دوران بارز زیست آنان به بیش از ۲۰۰ میلیون سال می‌رسید. تی. رکس در اواخر دوره کرتاسه یعنی ۷۲ میلیون سال پیش میزیسته و استگوساروس و تریسراتوپس حدوداً ۶۶ میلیون سال پیش زندگی کرده و قبل از پیدایش تی. رکس منقرض شده است. از طرفی استگوساروس در اواخر ژوراسیک یعنی حدود ۱۵۰ میلیون سال پیش زندگی می‌کرده است. شواهد نشان می‌دهند که اولین دایناسورها حدود ۲۴۳ میلیون سال پیش یعنی در اواخر دوره تریاس پدیدار شده‌اند و حدود ۶۰ میلیون سال قبل منقرض شده و از بین رفته‌اند.

بازسازی اسکلتی دایناسورهای سوروپود با مقیاس ۲ متر.

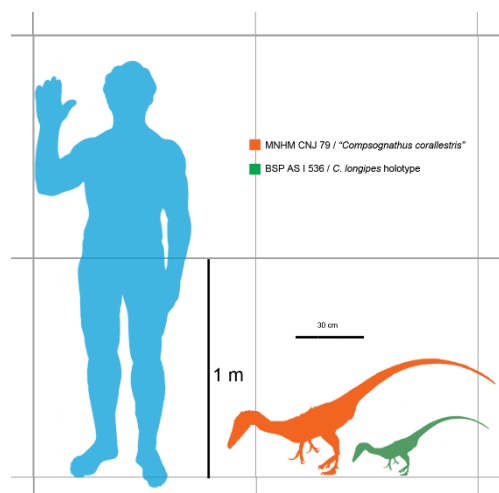
(A) *Apatosaurus louisae*, (B) *Shunosaurus lii*, (C) *Brachiosaurus brancai*.

دایناسورهای گوشت خوار بزرگ، مغزهای کوچکی داشتند اما قدرت و وحشی‌گری شگفت‌آورشان، آنها را به صورت دشمن بزرگ حیوانات دیگر درآورده بود. مغز دایناسورهای بسیار بزرگ از نظر تناسب کوچک بوده، مثلاً مغز تری‌سراتوپس ۱۰ تنی فقط ۹۰۶ گرم وزن داشته است. در کل سوروپودها بزرگترین دایناسورها بودند ولی کوچکترین نسبت مغز را نسبت به بدن داشته‌اند. وزن مغز استگوزوس ۶ متری بیش از ۷۰ گرم نبوده است.

کامپ‌سوناتوس

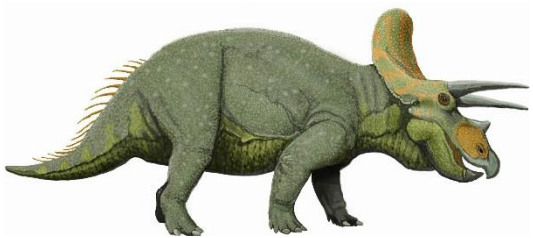
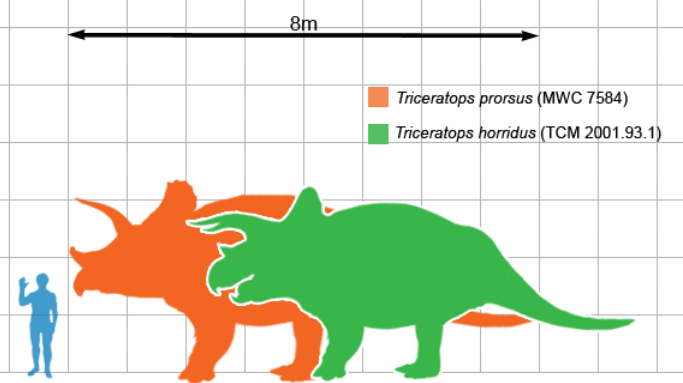
در کنار این دایناسورهای عظیم‌الجثه، دایناسورهای کوچکتری هم زندگی می‌کردند. کوچکترین دایناسور، گوشتخواری بود به نام کامپ‌سوناتوس که فقط ۷۰ تا ۱۴۰ سانتیمتر قد داشت و کوچکترین دایناسور شناخته شده محسوب می‌شود. این حیوان که اندازه‌ی بوقلمون بود، حدود ۱۵۰ میلیون سال پیش در آشکوب دوران پسین ژوراسیک و در اروپای امروزی می‌زیسته است.

اندازه کامپ‌سوناتوس در مقایسه با انسان معمولی

تریسراتوپس دایناسوری سه شاخ بود و شباهت زیادی به کرگدن داشت. سر او به وسیله یک صفحه بزرگ استخوانی محافظت می شد.

<p>Triceratops</p>	<p>تریسراتوپس یا سه شاخ چهره، گیاه خوار، زیست: آخرین عصر دوره کرتاسه (ماستریختین)، بین ۶۸ تا ۶۶ میلیون سال پیش، طول بین ۷/۵ تا ۹ متر، ارتفاع بین ۲/۹ تا ۳ متر، وزن بین ۶ تا ۱۲ تن.</p>
	 <p>8m</p> <p>Triceratops prorsus (MWC 7584)</p> <p>Triceratops horridus (TCM 2001.93.1)</p>

نگارش ش. نصرتی

ویرایش فروردین ۱۴۰۳

منابع:

1. Wikipedia.
2. Weishampel David B., Dodson Peter and Osmolska Halszka, *The Dinosauria*, Second Edition, University of California Press (2007).
3. Brett-Surman, Holtz and Farlow, *The complete dinosaur*, 2nd ed., Indiana University Press (2012).
4. Judith Granger, *Amazing World of Dinosaurs*, Illustrated by Pamela Baldwin-Ford (1982).
5. Natural History Museum, *Dictionary of Dinosaurs - An illustrated A to Z of Every Dinosaur Ever Discovered; Discover Over 300 Dinosaurs*, Wide Eyed Editions (2024).